

The background is a dense, abstract collage of various geometric shapes and colors. It includes triangles, circles, squares, and irregular polygons in shades of red, orange, yellow, green, blue, purple, and grey. Some shapes have holes or are layered, creating a complex, textured effect.

Ted van Lieshout Kleuren

Een tentoonstelling over kleur & kunst

Leopold

kLEUREN

Ted van Lieshout *Een tentoonstelling over kleur & kunst*

Leopold / Amsterdam

Fragment uit Ted van Lieshout, Kleuren, Leopold, 2019.

Dit fragment mag enkel gebruikt worden voor educatieve doeleinden en niet verder worden verspreid.

Het is raar, maar *groen* is geen hoofdkleur. Dat komt doordat je het van andere kleuren kunt maken, namelijk van *geel* en *blauw*. Een beetje *blauw* bij veel *geel* zorgt voor *geelgroen* en een beetje *geel* bij veel *blauw* zorgt voor *zeegroen*.

Wat ook raar is: het mengen van kleuren voor het verven van kleren was lange tijd niet gebruikelijk, en soms zelf verboden. Je kon er een boete voor krijgen of je werd de stad uitgestuurd. Dat kwam doordat ververs in één kleur gespecialiseerd waren. Als *blauwververs* en *geelververs* verf mengden om *groen* te krijgen, dan verdienden de *groenververs* niets! Die hadden sowieso een probleem. Het lukte wel om *aardegroen* te maken, maar een frisse kleur *groen* die ook nog eens *groen* bleef en niet verkleurde, was moeilijk te maken. Zelfs de kunstenaars die grottekeningen maakten waren niet dol op groen. Misschien omdat de wereld om hen heen al groen was, en mooier *groen* dan ze zelf konden maken.

Toch lukte het om grondstoffen te vinden voor mooi *groen*. Ze vonden het in steentjes, maar vooral ook op metaal en gesteente dat ging oxideren. Dat is een natuurlijke reactie door het in aanraking komen met zuurstof. Het lijkt een beetje op een batterij die te lang in een apparaat blijft zitten: er komt *wit* spul op. Bij veel metalen en gesteente is de kleur daarvan prachtig *groen*.

Zo is het Vrijheidsbeeld in New York aan zijn *groene* kleur gekomen: het is gaan 'roesten'.

«Frédéric Auguste Bartholdi (1834–1904), ontwerp; Gustave Eiffel (1832–1923), staalconstructie
Het Vrijheidsbeeld (1884)

Het Vrijheidsbeeld was eerst rood. Het duurde ongeveer dertig jaar voor het helemaal groen geoxideerd was. Het beeld was een geschenk van Frankrijk aan de Verenigde Staten van Amerika. In stukken werd het beeld met een schip over de oceaan vervoerd en pas twee jaar later in elkaar gezet, toen het voetstuk klaar was.

Overall om ons heen is *groen*: bomen, struiken, gras. Dat *groen* komt door chlorofyl. Helaas is dat niet geschikt om *groene* kleurstof van te maken. Toch zijn er wel degelijk planten waar kleurstof uit gewonnen kan worden. Maar niet per se *groen*! Wie textiel onderdompelt in een bad met *groene* meekrap, ook mede genoemd, krijgt een *rode* lap. Dompel je een *witte* trui in *groene* wede, dan krijg je een *blauwe* trui. Aan de plant kun je het wel een beetje zien: hij heeft een *blauwige* gloed. Ook de plant wouw is *groen*. Verf je daar stoffen mee, dan komen ze er *geel* uit. En *groen* dan?

In de middeleeuwen was al bekend dat als je textiel eerst in een bad met *blauwe* wede verft en daarna in een bad met *gele* wouw, je een prachtig *groene* stof krijgt. Maar lange tijd was het ongebruikelijk om kleuren te mengen. Men vond dat een kleur van zichzelf de juiste tint moest hebben.

Toch wist men stiekem wel dat je met mede, wede en wouw veel kleuren kon maken: een lap die gedompeld was in een bad van wouw en daarna van mede, werd *oranje*. Een verfbad in mede en wede leverde *paars* op.

Misschien is men er zo achter gekomen dat je met drie kleuren bijna alle andere kleuren kunt maken: mede, wede en wouw. Oftewel: *rood*, *blauw* en *geel*.

↑ **Van boven naar beneden: mede of meekrap, wede en wouw.**

→Albrecht Dürer (1471–1528)
Grote graszode (1503)

De kleur van wat jong is en pril: *groen*. De kleur van wat net begonnen is. Van nieuw. Als planten oud worden of sterven verdwijnt hun *groen*. Dat zie je als het herfst is en de blaadjes aan de bomen worden *geel* en *rood* en *bruin*, en ten slotte vallen ze en vergaan. Bomen niet. Die blijven. *Bruin*. In de lente komen er knoppen aan en begint het opnieuw: *groen*, *groener*, *groenst*. Dit is een bijzondere aquarel: een tekening met waterverf. Hij is in 1503 gemaakt door de Duitser Albrecht Dürer. Het lijkt of Dürer met zijn buik op de grond is gaan liggen om de grassen zo te kunnen zien, maar hij heeft ook de worteltjes onder de grond getekend. Misschien heeft hij met een schop een plag uitgegraven en die nagetekend. Er zijn kenners die zeggen dat dat niet kan, omdat al die verschillende plantjes niet zo door elkaar in de natuur voorkomen.

Wat de tekening extra bijzonder maakt, is de gewóónheid ervan. Want in de tijd waarin Dürer de tekening maakte, moesten afbeeldingen in de kunst belangrijk zijn, en wat is er nu belangrijk aan een stuk gras? *Niets is onbelangrijk*, vond Dürer.

Veel Arabische landen hebben *groen* in hun vlag omdat *groen* de lievelingskleur was van de Profeet Mohammed en omdat het hiernamaals wordt gezien als een *groene* tuin.

Keizer Nero (37–68) had een grote *groene* smaragd waar hij doorheen keek naar de gladiatorenengevechten, zodat de zon niet in zijn ogen scheen. De eerste zonnebril dus!

Het maken van kleuren was niet zonder gevaar. Men was zich er niet altijd bewust van dat stoffen waar men kleuren van maakte giftig waren. Het is niet helemaal duidelijk waar het woord *gifgroen* vandaan komt, maar er zijn ten minste twee verklaringen die om de eer strijden. De ene is dat *gifgroen* zijn naam dankt aan absint, een *groene* alcoholische drank waar zoveel mensen aan stierven dat het uiteindelijk her en der verboden werd.

De andere verklaring is dat voor het maken van vele soorten *groen* arsenicum werd gebruikt. Dat is een gif dat in honderden misdaadromans opduikt als heimelijk in taart en thee verstoppt middel om iemand mee te vermoorden.

Een tijd was het in de mode om *Scheele-groen* behang op de muren te hebben. Zo hing het huis van Napoleon, de Franse keizer die was afgezet en naar het eiland Sint-Helena was verbannen, er vol mee. Nadat hij in 1815 gestorven was, nog maar 51 jaar oud, vond men arsenicum in zijn haar. Kwam dat door het groene behang dat giftig bleek?

Jan van Eyck gebruikte olieverf, een soort verf die rond het jaar 1400 was uitgevonden. De grondstoffen waarmee kleur werd gemaakt, werden niet meer tot een papje geroerd met ei, zoals bij de verf *tempera*, maar met olie. Het voordeel was dat olieverf veel langzamer opdroogde, waardoor de kunstenaar langer aan zijn schilderij kon doorwerken. Het nadeel was hetzelfde: de kunstenaar moest veel langer wachten tot de verf opgedroogd was.

Om de kleur *groen* zo fris mogelijk te maken, schilderde Van Eyck heel veel dunne laagjes over elkaar heen. Daardoor bleef het wit van het doek waar hij op werkte door de verf heen stralen.

«Jan van Eyck
(± 1390–1441)
*Portret van Giovanni
Arnolfini en zijn vrouw
(1434)*
Lange tijd is gedacht dat
dit een huwelijksportret
is van Arnolfini en zijn
vrouw Giovanna. Maar
zij trouwden pas in 1447.
En het is zeker dat dit
schilderij gemaakt is in
1434, want dat staat op
de muur: *Jan van Eyck was
hier in 1434*. De schilder
staat zelf ook op het
schilderij: hij is te zien in
de spiegel in het midden.
Tegenwoordig wordt aan-
genomen dat Arnolfini's
eerdere vrouw Constanza
is afgebeeld. Die stierf in
1433, maar Van Eyck kan
natuurlijk aan het schil-
derij zijn begonnen toen
zij nog leefde.
Misschien is Constanza
gestorven toen ze haar
kindje kreeg. Vroeger
kwam het vaak voor dat
vrouwen een baby krijgen
niet overleefden.

Alle illustraties en afbeeldingen: Ted van Lieshout. Behalve: 10. *Grand Central Terminal, het centraal station van New York* (1941), AP Photo/Farm Security Administration, Jon Vachon (1914–1975); 12. Kazimir Malevitsj (1879–1935), *Zwart vierkant* (1915), Tretjakov Staats Galerij, Moskou; 13. Robert Fludd (1574–1637), *Et sic in infinitum*. Uit: *Tractatus secundus de naturae simia seu technica macrocosmi historia*, 1617–1618; 15. Léon Spilliaert (1881–1946) *Interieur met open raam* (1907–1928); 16. Rembrandt van Rijn (1606–1669), *Huwelijksportretten van Marten Soolmans en Oopjen Coppit* (1634), Rijksmuseum, Amsterdam; 17. Frans Hals (1582–1666), *Portret van een stel, waarschijnlijk Isaac Abrahamsz Massa en Beatrix van der Laen* (ca. 1622), Rijksmuseum, Amsterdam; 19. Anselmus Boetius de Boodt (1550–1632) *Aziatische olifant* (omstreeks 1600), Rijksmuseum, Amsterdam; 20 en 21. Félix-Alfred Desruelles (1865–1943), *Monument voor de gefusilleerden van Lille* (1929), Palais des Beaux-Arts de Lille; 23. Wassily Kandinsky (1866–1944), *Kozakken* (1910–1911), Tate Modern, Londen; 29. Piet Mondriaan (1872–1944), *Tableau I* (1921), Kunstmuseum Den Haag; 32/33. Camille Pissarro (1830–1903), *Het hooien, Éragny* (1887), Van Gogh Museum, Amsterdam, foto Maurice Tromp; 36. Grotten van Altamira; 39. Edward Burne-Jones (1833–1898), *Koning Cophetua en het bedelmeisje* (1884), Tate Britain, Londen; 39. Tube Roberson & Co *Mummy*, Harvard Art Museums; 41. Cochenilleluizen, foto Zyance; 43. John Singer Sargent (1856–1925), *Samuel Jean de Pozzi* (1881), Armand Hammer Museum, Los Angeles; 44. Diego Rodríguez de Silva y Velázquez, (1599–1660), *Innocentius 10* (1650), Galleria Doria Pamphilj, Rome; 47. Vincent van Gogh (1853–1890), *Zonnebloemen* (1889), Van Gogh Museum, Amsterdam; Vincent van Gogh (1853–1890); 48. *Het gele huis* (1888), Van Gogh Museum, Amsterdam; 49. Joseph Mallord William Turner (1775–1851), *Het meer, Petworth: zonsondergang, vechtende bokken* (ca. 1829), Petworth House, National Trust. Foto Tate Britain, Londen; 51. Lapis lazuli, azuriet; 52. Gebroeders Van Limburg (Herman 1385–1416, Paul 1386–1416, Johan 1388–1416), *De maand april* uit *De*

zeer rijke uren van de Hertog van Berry (1413–1416); 54. Giovanni Bellini (1430–1516), *San Zaccaria altaarstuk* (1505), San Zaccaria, Venetië; 58. Frédéric Auguste Bartholdi (1834–1904), ontwerp & Gustave Eiffel (1832–1923), staalconstructie *Het Vrijheidsbeeld* (1884), New York; mede of meekrap, wede en wouw; 59. Albrecht Dürer (1471–1528), *Grote graszode* (1503), Albertina, Wenen; 60. Jan van Eyck (± 1390–1441), *Portret van Giovanni Arnolfini en zijn vrouw* (1434), National Gallery, Londen; 63. Claude Monet (1840–1926), *Impressie, opkomende zon* (1872), Musée Marmottan, Parijs; 64. Saffraankrokus, barnsteen; 65. Cornelis Claesz. van Wieringen (1577–1633), *Slag bij Gibraltar in 1607* (ongeveer 1621), Rijksmuseum, Amsterdam; 68. Malva; 69. Rothko Chapel (1971), Houston, Texas. Foto Runaway Productions; 70. Paul Gauguin (1848–1903), *Vrouw van de mango* (1892), Baltimore Museum of Art / Bretons dorp in de sneeuw (1894), Musée d'Orsay, Parijs; 72. François Boucher (1703–1770), *Madame de Pompadour* (1758), Harvard Art Museums; 73. François Boucher (1703–1770), *Rustend meisje* (1751), Wallraf-Richartz Museum, Keulen.

Voor dit boek heb ik onder meer gebruikgemaakt van informatie die ik aantrof in *Het geheime leven van kleuren* van Kassia St Clair. Aanvullende informatie vond ik in verschillende publicaties en op internet.

Copyright © Ted van Lieshout 2019
Omslag en algehele boekverzorging Ted van Lieshout
Uitgeverij Leopold, Amsterdam
NUR 217 / ISBN 978 90 258 7730 9
www.leopold.nl / www.kinderboeken.nl
website: tedvanlieshout.nl
weblog: tedvanlieshout.nu

Vroeger waren mijn lievelingskleuren **rood** en **geel**. Op een dag, toen ik vijf was en mijn broertje vier, kregen wij onze eerste fiets. Ze stonden fonkelnieuw naast elkaar: een **rode** en een **blauwe**. De **rode** was voor mijn broertje en de **blauwe** was voor mij. Ik was wel blij met mijn fiets, maar teleurgesteld omdat ik dacht dat iedereen wel wist hoe mooi ik **roód** vond. Toch kwam het niet in me op om te ruilen. De **blauwe** fiets was van mij en bleef van mij. Later kreeg mijn broertje een ongeluk met zijn **rode** fiets. Hij lag vier weken in het ziekenhuis. Nog weer later werd zijn **rode** fiets gestolen. Ik kreeg met mijn **blauwe** fiets nooit een ongeluk. Nooit. En hij werd ook nooit gestolen. Niemand wilde zo graag een **blauwe** fiets als een **rode**. Daar heb ik van geleerd: als je houdt van kleuren waar verder niemand om geeft, komt niemand om ze af te pakken. Daarom houd ik voor alle zekerheid van alle kleuren.

